

20 - 48

מדור חדש

מחקר חדש מגלה:

החרדים פחות עניים ממה שחשבתם

ההתנהלות הצרכנית של החרדים נבונה יותר, מנגנונים קהילתיים כמו גמ'חים עוזרים להם לגמור את החודש וגם אם יגידו שהם עניים, הם מרוצים ממצבם

- מחקר חדש מעלה כי שיעור העוני בחברה החרדית הוא חמישית מהנתון הרשמי
- האם ההתקרבות לתרבות המערב רווקא "תגדיל" את שיעור העוני? / דני זקן



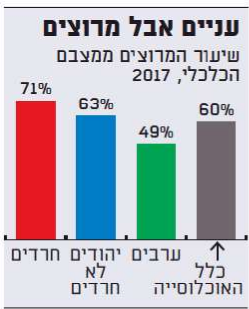
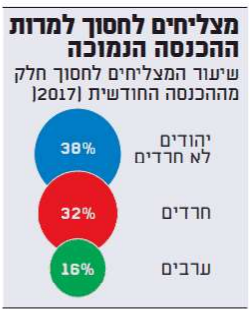
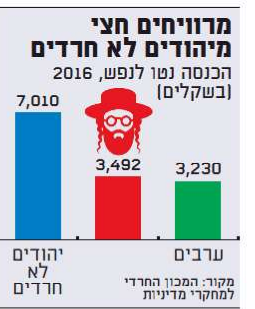
הנתונים וזעקם – יותר ממצהית מהחברה החרדית היה מתחת ללקו העוני. לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 53% מהחרדים מצויים מתחת ללקו העוני – רמה דומה לזאת שקיימת במגזר הערבי, ושיעור גבוה משמעותית מזה הקיים בציבור היהודי הלא-חרדי, 9%. ההכנסה לנפש בחברה החרדית עומדת על כ-3,500 שקל בחודש, מחצית מההכנסה בקרב היהודים הלא-חרדים, וקצת יותר מאשר בחברה הערבית.

ואולם למרות הנתונים המובחנים – קיים פרדוקס: החרדים לא תופסים את עצמם כעניים ולא מתנהגים ככאלה. ספר נתונים ומחקר חדש של המכון החרדי למחקרי מדיניות, המפורסמים כאן לראשונה, מראים כי לא פחות מ-71% מהחרדים מרוצים ממצבם הכלכלי, לעומת פחות משני שלישים מהיהודים הלא-חרדים ו-53% מהעריבים הישראלים.

טוענת כי לפרדוקס יש כמה הסברים. ההסבר הבולט שבהם הוא כי שיעור העוני האמיתי בחברה החרדית נמוך משמעותית מהנתונים הרשמיים, אם מתייחסים למודדים פרטניים המתייחסים לאורח החיים החרדי ובהשוואה פנים מגורית. חישוב כזה מעלה כי שיעור העוני נע בין 8% ל-14% – כחמישית מהנתון הרשמי. קטיר מסתמכת הן על הנתונים הקיימים, ובהם מדר הביטחון התזונתי שבמגזר החרדי די רומה למגזר היהודי הכללי, והן על בחינה מחקרית מדויקת המביאה בחשבון את אופי החברה החרדית, את כללי ההתנהלות, סלי הצריכה וההוצאה המשפחתיים ועוד. נתון בסיס חשוב לשיעור העוני האמיתי במגזר הוא שיעורי הסיוע הסוציאלי לנוקיים בערים החרדיות והיים לאחוזי העוני שבהם נוקבת קטיר.

הממוצעת למשק בית חרדי, אף שמספר נפשותיו גדול יותר, קטנה ב-12% מההוצאה הממוצעת למשק בית יהודי לא חרדי, ואם מודדים לפי הוצאה לנפש הפער גדול בהרבה, 48% פחות, ובסכומים מוחלטים, 3,350 לעומת 6,450 ש"ח לנפש בחודש. התופעה הזו מתבטאת גם מנקודת המבט של ספק השירות החרדי המבקש פחות ומסתפק ברווח מועט יותר. רואת החשבון אביגיל שקוביץקי, שבבעלותה משרד המעסיק כ-60 עובדות, זכתה לאחרונה במכרו עבודה לגוף ציבורי גדול. אחר מתחריה פנה לבית המשפט בטענה כי לא ייתכן שהמחיר שהציעה כה נמוך. ההסבר שלה הוא נכונותה להסתפק ברווח מועט על המסירות ולא שיעור הרווח המקובל במשרדים החילוניים.

סיבה נוספת היא מערך התמיכה



בצד של הוצאות

קונים רק כשצריך ובכמויות גדולות: כך מתמודדים חרדים עם יוקר המחיה

בחברה החרדית מתנהלים כלכלית אחרת מאשר בחברה החילונית. התנהלות זו כוללת שימוש חוזר בכגרים (למשל העברה בין ילדים במשפחה) או בכל מוצרי לא מטבחה אחר, רכישה רק כשבאמת צריך, הוצאה קטנה מאוד על מוצרי מתנות ועוד. הוצאות בתחום התקשורת, קרי טלפונים סלולריים, אינטרנט ומחשבים הן נמוכות בהרבה בסל הוצאה החרדי. גם טלוויזיה היא לרוב מוחץ שיעור לתחום. בתחום התחבורה, אחת מהוצאות החברות למשפחה ישראלית ממוצעת, הדיסטנץ ניכר. במגזר

חרדי מספר כלי הרכב ל-1,000 נפש מגיע ל-85 בלבד, לעומת 345 בקרב יהודים לא חרדים ו-190 במגזר הערבי. ברוב הישיבות יש איסור על התלמידים לעשות רישיון רכב בטרם נישאו. ומכאן, לפי נתוני המכון החרדי למחקרי מדיניות, מחצית מהחרדים משתמשים בתחבורה ציבורית לעומת 27% מהיהודים הלא-חרדים וחמישית בלבד מהאוכלוסייה הערבית. מחזורים של מוצרים רבים למגזר החרדי זולים יותר מסיבות שונות. רשתות המזון המזולות, אושר עד, זול פה ואחרות מתמקדות במגזר, וכך גם רשתות אריזות

כמו רמי לוי, שלה יש רשת סופרמרקטים ייעודיים במגזר, ו"שוק מהרדן" מבית יינות ביתן. ברשתות אלה מוצרים חלופיים המיועדים למגזר החרדי, רבים מהם באריזות גדולות יותר ובמחירים זולים יותר. שיטה אחרת להוזלת מחירים היא רכישות קבוצתיות/קולקטיביות המבצלות את כוח הקנייה הקבוצתי. שיטה נפוצה בעיקר במוזון או ביגוד והיא נהוגה בישיבות או בחסידויות. ואנב בגדים, סגנון הלבוש השמרני והאחד מוזיל גם הוא עלויות, המלתחה, ובוודאי זו הגברית, ממוצממת למדי, וכך גם הוצאה עליה. שיטת מסחר אופיינית למגזר היא המסחר הזעיר הייעודי הביתי, המכללת אלפי סחורים וכעיקר סחורות הפותחות חנויות זמניות, בעיקר בתחום האופנה. בנוסף, הופשה של משפחה חרדית היא ברוב המקרים בישראל, כשלאחרונה הולכת ונפוצה שיטת הולפת היורית במוני חופשות. ●

הפתרונות החרדיים לחילוף מעוני
ניצה (קלינג) קטיר, שערכה את המחקר החדש יחד עם שימירי רומנוב,

בצד של ההכנסות

כל מה שצריך לדעת על הגמ"חים

הגמ"ח - מוסדות גמילות החסדים, הם אבן יסוד חברתית מוסרית וכלכלית של הקהילה החרדית. הם מבוססים על מצוות התרומות המנוגות בחלכה היהודית והעמיקו את האמונה בקהילות החרדיות הסגורות יותר לחברה הכללית, סגירות שנבעה מהשתייה בגולה, אך הועתקה גם לארץ ישראל למדינת היהודים.

אף שמסר הגמ"ח חרדי במהותו, גם מי שאינם חרדים נמנים על המקבלים סיוע מגמ"חים העוסקים בהלוואות.

האסטרטג החרדי שלמה ויזר מחלק את הגמ"חים לשלוש קטגוריות: 1. גמ"חי מצריים - גמ"ח השאלת מוצרים הכוללים את כל קשת המוצרים האפשריים, ממוצץ לתינוק, עגלה, תנור חימום או כורסא לסלון. וכך רוב המשפחות החרדיות משלימות את הריהוט הנחוץ, הציוד, הביגוד וכל השאר מהגמ"ח הרלוונטי. גם למוצרים מתכלים כמו טיטולים מוזן ותחליפי חלב יש גמ"חים ייעודיים במגזר. המקור כאן הוא שימוש חוזר בציוד, תרומות של משפחות כשילדיון גרו, עובדות של נפטרים וכן תרומות כספיות.

2. גמ"חי קופות הציוד - מגוון של גופי צדקה ורווחה שהגדולים שבהם הן "קופות העיר" הנמצאות בערים החרדיות, "ועד הרבנים" ואחרים והם נותנים לנוקדים מענקי קיום, מענקי תג, תרומות למסדות כמו נישואים וכן תלשי מוזן ברשתות הגדולות הפועלות במגזר החרדי. מקורות המימון הן תרומות של גרביים חרדים ברובם, מקצתם מחו"ל.

3. גמ"חי הלוואות - הבנקים החברתיים החרדים. מוסדות פיננסיים נטולי ריביות בהתאם לכלל ההלכתי המוכר וללא עמלות. הם זמינים לכל דורש ובעלי גמישות בלתי מצויה במספר החוזרים וגובהם. כאן מקור מימון החשוב ביותר הוא הציבור החרדי עצמו, אבל לא בתרומות שאינן חוזרות, אלא כהפקרות החוזרות למוסד אותן בטוח הארוך. הריבית הנמוכה בבנקים מעוררת העברת עורפי הכספים כפיקדון בגמ"ח הקהילתי הקרוב, והרווח כאן הוא המצוה של סיוע לנוקדים.

רו"ח שקוביצי אומרת כי משפחות מבוססות חרדיות יעדיפו להפקיד את כספן בגמ"ח ולתרום בכך לקהילה. לפי המודל הזה, משפחה שתרמה כשילדיה היו קטנים, תורק לסיוע הגמ"ח בעת שתחתן את הילדים ותורק לסיוע. לפי ויזר, אין כמעט אברך שבצעירותו לא נוקט להלוואה מגמ"ח והמטרה העיקרית היא להוצאות חר פעמיות ככרות כגון נישואין, רכישת דירה וריהוט ועוד.

כעת, בשל ררישות בינלאומיות בתחום המס, המדינה נדרשת להסדיר את פעילות הגמ"חים. שקוביצי, המעורבת במגעים להסדרה של הגמ"חים בחקיקה, אומרת שרק כאשר החוק יכנס לתוקף אפשר יהיה לדעת מה ההיקף האמיתי של הגמ"חים. ●



Shutterstock | צילום

אורח החיים החרדי מכתבי את התנאים הכלכליים, והחרדי הממוצע יודע ומוכן לכך. לכן הוא גם לא מתלונן על מר גורלו

לפי עורכת המחקר ניצה וקלינרן קסיר, למרות ההכנסה הנמוכה באופן יחסי, משפחה חרדית ממוצעת מצליחה לספק את כל צרכיה

החרדי נמוכה. רוב הנברים עוסקים בלימוד תורה, וגם העובדים שבהם חלק ניכר במשרות חלקיות ובשכר נמוך. שנית, מערכת החינוך מוכוונת לימודי קודש וממעטת בלימודים מעשיים המסייעים למציאת עבודה. ולבסוף גיל נישואים נמוך ומשפחות גדולות מהממוצע הישראלי. כלומר אורח החיים החרדי מכתבי את התנאים הכלכליים, והחרדי הממוצע יודע ומוכן לכך. לכן הוא גם לא מתלונן על מר גורלו, בניגוד למי שהעוני נפל עליו מסיבות חיצוניות וכן הסתם לא מבחירה. ההכנסה הנמוכה הזו, גם אם אינה עוני אמיתי, היא נחשבת ככזו במדרום הבינלאומיים הנחשבים. זאת אחת

הקהילתי: החברה החרדית הסגורה יחסית משמרת בתוכה רמת קהילתית גבוהה במיוחד, הכללת שיעורי התגברות ותרומות גבוהים, עזרה הדדית, דאגה לנוקדים, מסגרות תמיכה כלכלית מגוונות ועוד. ההשוואה לכלל הציבור בהיקף התרומות מספרת את הסיפור. למרות ההכנסה הכללית הממוצעת הנמוכה, שלושה רבעים ממשקי הבית החרדים תורמים תרומות קבועות ובהיקף שנתי של כ-500 שקל. זאת לעומת רבע ממשקי הבית היהודים האחרים ופחות מעשירית ממשקי הבית העריבים. סכום התרומה השנתי הממוצע אצל היהודים הלא חרדים מגיע לכ-200 שקל. מערך ההלוואות המימון במגזר החרדי מגוון במיוחד והוא כולל את מסגרות הגמ"חים השונות (ראו מסגרת) ועמותות או גורמים אחרים המעניקים הלוואות ללא ריבית בפריסות החרדים גמישות. את תנאי שביעות הרצון ניתן להסביר ברך החיים החרדי/רתית שאינה מקרשת את הכסף והמעמד הכלכלי, ברוח הפסוק מהמשניות "איהו העשיר - השמח בחלקו".

החרדים אולי מרוצים, אבל המדינה משלמת

רמת ההכנסה הנמוכה של המגזר החרדי נובעת משלושה גורמים עיקריים שמוחתם אינה כבשלים חברתיים או כלכליים כפי שקורה בדרך כלל אלא מאופי המודל של המגזר. ראשית, התעסוקה במגזר

הם רק גברים, מה שיצר התנגדות בקרב חלקים מהציבור. כך הורכב גם לגבי השירות הצבאי, שותרם מאוד להשתלבות החרדים בשוק העבודה, אך יוצר מחלוקת פוליטית ורווח מהצבא לערוך התאמות רבות לקליטת החרדים.

השינויים שמאיימים לנפץ את הפרדוקס

תפיסת העולם הכלכלית החרדית הזו, המבוססת על שביעות רצון מובנית מהצב הקיים, ידה אשר יוא, מאתגרת בעשור האחרון עם השינויים החלים במגזר. בעשור האחרון מתרחבת תופעת החרדים החרשים, חרדים המשתלבים

הסיבות העיקריות לכך שישאר, ביחד עם ארצות הברית, נמצאות בתחתית רשימת מדינות ה-OECD בתוחלת העוני עם נתון קשה של כמעט 18% עניים מכלל האוכלוסייה. לפי קסיר, ההשלכות הכלכליות של מצב זה על המדינה, הן באי מיצוי פוטנציאל צמיחה בשל העדרות מכוח העבודה של מציאת הנברים החרדים. בשל האבטלה מרעת של מגזר זה, המדינה רומשת פחת הכנסות ממסים והרבה יותר תשלומי העברה כגון קצבאות. חוסנה הכלכלי חברתי של המדינה נפגע, ויחס חוב לתוצר מושפע גם הוא לרעה. המצב גם יוצר תחושות שליליות בחברה כולה כלפי החרדים. הם נתפשים כמי שאינם נושאים בנטל הכלכלי, לא משלמים מסים, ומהווים נטל על משלמי המסים.

אלה הסיבות מדוע המדינה לא יכולה לשקוט על שמריה ועליה לפעול לשינוי המצב, גם אם שיעור העוני האמיתי נמוך מה שמסתקף מהמדרים המקובלים. לפי המדיניות הנוכחית, הפיתרון העיקרי הוא בהתאמת שוק העבודה לאורח החיים החרדי כדי להגיע ליעד של בין 60% ל-70% תעסוקה בקרב הנברים בשנים הקרובות. אי אפשר להעלים מאורח חיים זה, גם אם מדובר בהשקעות ראשוניות ובחיות חיים חברתיים ואחרים בתהליך ההתאמה המדובר. כך, למשל, בכשרות, לימודים השתלמויות המיועדות לגברים בלבד, ושהמדריכים או המרצים

יתר ויותר במרחב הישראלי ומאמצים אורח חיים מעט פתוח יותר. הם מחויקים כסלפונים חכמים, יוצאים לחופשות, רוכשים בגדים יקרים ועובדים בעבודות במגזר הפרטי, ניהול חשבונאות, עריכת דין, מסור ועוד. החשיפה לאינטרנט ולעולמות מידע חרשים ררך אתרי החירות החרדים האינטרנטיים היא אחת הסיבות המרכזיות לכך. ומה תהיה ההשפעה של תהליך השינוי על תפיסה החרדית של "השמח בחלקו"? קשה לומר, גם כי תהליך השינוי בראשיתו, וגם בשל השפעות חברתיות וקהילתיות שקשה לכמת אותן ולהסביר אותן. ●

לפילים, אמיר, שרון וכל המשפחה
אתכם באבלכם הכבד
על לכתו בטרם עת של
ניסן בלבן ז"ל
שותף לדרך, חבר יקר ואהוב
איריס בנדיט
יצוות חברת MSCOMMS